

Денисенко М. В., Осідак В. В.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

РОЛЬ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА У ФОРМУВАННІ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті йдеться про формування англomовної комунікативної професійної компетенції у процесі міжкультурної інтеграції у студентів немовних спеціальностей на основі сучасного підручника "Туризм: основні риси глобального туризму та популярні серед туристів місця в Україні" для підготовки фахівців сфери туризму. Крім того, обґрунтовуються вихідні положення сучасного професійно орієнтованого підручника.

Ключові слова: професійна, міжкультурна компетенція, зміст, завдання, функції підручника, реалізація функцій підручника.

В статье речь идет о формировании англоязычной коммуникативной профессиональной компетенции в процессе межкультурной интеграции у студентов неязыковых специальностей на основе современного учебника "Туризм: основные черты глобального туризма и популярные среди туристов места в Украине" для подготовки специалистов сферы туризма. Кроме того, обосновываются основные положения современного профессионально ориентированного учебника.

Ключевые слова: профессиональная, межкультурная компетенция, содержание, задания, функции учебника, реализация функций учебника.

The article deals with the formation of English-speaking communicative professional competency in the process of cross-cultural integration of students of non-linguistic majors on the base of the modern textbook "Tourism: Vital Elements of Global Tourism and Popular Holiday Destinations in Ukraine" for specialists in tourism. Besides, the fundamentals of the modern profession-oriented textbook have been substantiated.

Key word: professional, cross-cultural competency, contents, tasks, functions of text-book, realization of the functions of text-book.

Висока динаміка трансформаційних процесів у сучасному суспільстві накреслює нові завдання сучасній системі освіти, одним з яких є оновлення навчально-методичної бази, без якої ефективність формування та розвитку іншомовних професійних навичок і вмінь студентів унеможлиблюється. Це передусім пов'язано зі створенням нових спеціальностей, більш високими вимогами до підготовки фахівців, зростанням значення іноземної мови та іншомовної культури у професійній діяльності. На жаль, існуючі професійно орієнтовані підручники і навчальні посібники з англійської мови є застарілими, оскільки їхня основна мета полягає у навчанні студентів користуватися англomовною літературою з фаху, тобто у навчанні різних видів читання, а такі вкрай потрібні вміння, як уміння спілкуватися в усній і письмовій формах, залишаються поза увагою. Тому сьогодні однією з найважливіших потреб освіти є створення підручника / посібника, який відображає зміни технологічно-прогресивного суспільства та одночасно відповідає його вимогам.

Проблема створення підручника / посібника з англійської мови є постійним інтересом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних учених, оскільки підручник / посібник залишається основним засобом навчання (О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Ю. І. Пассов, В. М. Плахотник, Н. К. Скляренко, О. Б. Тарнопольський, О. В. Хоменко та ін.). У зв'язку з цим, можна окреслити достатню теоретичну базу з цього питання. Так, наприклад, визначені функції сучасного підручника / посібника з англійської мови, обґрунтована його соціокультурна та культурологічна спрямованість, проаналізований зміст підручника з англійської мови для загальноосвітніх середніх закладів, розглянуті основні системи оцінювання змісту шкільних підручників з іноземної мови, виокремлені вимоги до підручника з іноземної мови тощо.

Однак, попри високий інтерес до проблеми навчання англійської мови у вищій немо́вній школі (Е. В. Мирошніченко 1996, С. В. Радецька 2004, О. Б. Тарнопольський 2004, С. П. Кожушко 2004, В. Л. Телященко 2007 та ін.), який зумовлений передусім потребою отримувати майбутніми фахівцями професійно-цілісну інформацію з різних іншомовних джерел та бути конкурентноздатними на внутрішньому та зовнішньому ринках праці, залишається невирішеним питання особливостей створення підручника/ посібника з англійської мови для спеціальних цілей з урахуванням проблем міжкультурної інтеграції.

Отже метою статті є показати, як відбувається формування англomовної комунікативної професійної компетенції у процесі міжкультурної інтеграції у студентів немовних спеціальностей на основі навчального посібника "Туризм: основні риси глобального туризму та популярні серед туристів місця в Україні", який створений для підготовки фахівців сфери туризму.

Відомо, що одним з основних завдань, які постають перед авторами підручників / посібників з англійської мови, традиційно відносять навчання усіх видів мовленнєвої діяльності в межах іншомовної компетенції [1, с. 2]. Це завдання мають вирішувати підручники/ посібники для навчання в загальноосвітній школі, мовних та немовних вищих навчальних закладах, оскільки, як відомо, сьогодні англійська мова з навчального предмету перетворилася на базовий елемент сучасної системи освіти, засіб професійної реалізації особистості [1, с. 2]. У свою чергу, поставлене завдання на фоні міжкультурного обміну та обміну професійними групами, вимагає розгляду проблеми, пов'язаної з так званім "варіантом" вивчення англійської мови. Існує точка зору, що актуальним є оволодіння спрощеним варіантом англійської мови, наприклад, International English (Н. В. Саєнко 2007). Тобто для певних груп студентів такий варіант англійської включає специфічний, обмежений словник та спрощену граматику, які є придатними, наприклад, для використання представниками окремих професій (Н. В. Саєнко 2007). Разом з тим, проблема впровадження спрощеної форми англійської мови, не зважаючи на її логічність та

доцільність, не спроможна задовільнити потреби надзвичайно складного сучасного світу. Отже, ми розділяємо точку зору Н. В. Сасенко, Р. Бажина, В. Н. Топалової та інших учених, що не можна націлювати студентів на оволодіння лише поверхневим пластом англійської мови, оскільки потрапивши в мовне середовище, без поглибленої підготовки, студенти можуть виявитись зовсім безпорадними навіть у ситуації повсякденного спілкування. Тому, першочерговим завданням сучасного підручника/ посібника з англійської мови має бути *удосконалення комунікативних умінь усного та писемного мовлення студентів*.

Особливістю володіння іноземною мовою в немовному вищому навчальному закладі є прикладний до основної спеціальності характер, що дає можливість майбутнім фахівцям не лише отримувати найновітнішу професійно-цілісну інформацію з різних іншомовних джерел, але й обмінюватися нею в усній та письмовій формах. Звідси випливає, що успішна підготовка фахівців будь-якого профілю залежить від рівня сформованості їхньої професійної іншомовної комунікативної компетенції. Тому наступним завданням сучасного підручника / посібника має бути *формування професійної компетенції студентів*.

Створений навчальний посібник "Tourism" для підготовки фахівців сфери туризму з англійської мови органічно поєднує формування англословної комунікативної компетенції з формуванням професійної англословної лінгвосоціокультурної, прагматичної й дискурсивної компетенцій, оскільки саме цей процес сприяє входженню студентів у професійну діяльність та забезпечує професійну підготовку майбутніх фахівців сфери туризму у вищих навчальних закладах, які б були здатні до професійного обміну та ефективною співпраці з представниками інших культур. Так, посібник є професійно орієнтованим, про що свідчить зміст професійно орієнтованих аудіотекстів та текстів для читання, комплексів вправ для засвоєння термінологічної лексики та вдосконалення граматичних навичок та вмінь, розвиток англословних професійно орієнтованих умінь в усному та писемному мовленні.

Разом з тим, аналізуючи завдання, що стоять перед авторами сучасного підручника / посібника з англійської мови, необхідно також відмітити, що до низки традиційних завдань, пов'язаних із навчанням всіх мовленнєвих видів діяльності в рамках іншомовної компетенції, додаються нові, які виникають разом із змінами в нашому житті [1].

Одним із обов'язкових завдань оволодіння іноземною мовою в немовних вищих навчальних закладах є організація процесу навчання, таким чином, щоб іноземна мова вивчалась як феномен національної культури, "мовна модель" певного народу та культури [7, с. 11-19]. Щоб досягти цієї мети, сучасний підручник / посібник має забезпечити формування *міжкультурної компетенції*, яка сприятиме засвоєнню студентами інформації країнознавчого, лінгвокраїнознавчого і культуро-естетичного характеру та ознайомленню з реаліями іншомовної для них національної культури, що у свою чергу, зможе забезпечити повноцінне міжкультурне спілкування та взаєморозуміння [3; 7, с. 19]. При цьому пріоритетне засвоєння лінгвокраїнознавчого та міжкультурного змісту повинно відбуватися з опорою на рідну культуру [1, с. 1]. Саме мету професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму на базі фактичного матеріалу країнознавчого характеру про Україну переслідує навчальний посібник "Tourism". Інтеграція знань про рідну країну до навчального процесу з іноземної мови при підготовці майбутніх фахівців сфери туризму сприяє зростанню інтересу і поваги до історичного минулого та зацікавленню сьогоденням України, а також популяризації рекреаційно-туристського потенціалу, який здатний виступати передумовою для виходу України на відповідний її ресурсам, території, менталітету, соціально-економічний рівень.

Нові завдання, у свою чергу, мають безпосередній вплив на відбір іншомовних текстів та навчальних ситуацій, які б змогли відобразити різноманітну систему цінностей майбутніх фахівців та впливати на формування професійної свідомості, з одного боку, і співвідноситися з вимогами сучасної світової й національної спільноти, з іншого [1, с. 2]. Тому наступне завдання пов'язане з *відбором навчального матеріалу, обмеженням та адаптуванням його відповідно до вікових норм і цілей, визначенням оптимального темпу оволодіння цим матеріалом та розробкою системи завдань, що дозволить студентам здобути необхідні знання, сформувати очікувані навички та вміння* [1, с. 2].

Досліджуючи проблему, пов'язану з відбором змістової основи професійної освіти, ми услід за С. В. Мірошніченко (1996), пропонуємо організувати процес навчання іноземної мови майбутніх фахівців сфери туризму першого року навчання на основі імпліцитної професіоналізації. Такий підхід зможе, з одного боку, забезпечити наближення навчання іноземної мови до реальної професійної діяльності фахівців туризму на базі відібраних професійних матеріалів, які живаються в непрофесійних сферах комунікації (наприклад, *Travelling and Tourism, Cruising, Extreme Tourism etc.*), а з іншого – створить сприятливі умови для формування й національної спільноти, з іншого [1, с. 2]. Тому наступне завдання пов'язане з *відбором навчального матеріалу, обмеженням та адаптуванням його відповідно до вікових норм і цілей, визначенням оптимального темпу оволодіння цим матеріалом та розробкою системи завдань, що дозволить студентам здобути необхідні знання, сформувати очікувані навички та вміння* [1, с. 2].

Досліджуючи проблему, пов'язану з відбором змістової основи професійної освіти, ми услід за С. В. Мірошніченко (1996), пропонуємо організувати процес навчання іноземної мови майбутніх фахівців сфери туризму першого року навчання на основі імпліцитної професіоналізації. Такий підхід зможе, з одного боку, забезпечити наближення навчання іноземної мови до реальної професійної діяльності фахівців туризму на базі відібраних професійних матеріалів, які живаються в непрофесійних сферах комунікації (наприклад, *Travelling and Tourism, Cruising, Extreme Tourism etc.*), а з іншого – створить сприятливі умови для формування й національної спільноти, з іншого [1, с. 2]. Тому наступне завдання пов'язане з *відбором навчального матеріалу, обмеженням та адаптуванням його відповідно до вікових норм і цілей, визначенням оптимального темпу оволодіння цим матеріалом та розробкою системи завдань, що дозволить студентам здобути необхідні знання, сформувати очікувані навички та вміння* [1, с. 2].

Досягнення завдань підручника/ посібника з іноземної мови для немовних вищих навчальних закладів зумовлює реалізацію його специфічних функцій. Згідно з основним завданням підручника/ посібника – формування іншомовної комунікативної компетенції в умовах міжкультурної комунікації, провідною функцією підручника/ посібника є *навчальна*. Реалізація навчальної функції сприяє не тільки тренуванню в спілкуванні, але й отриманню мовного досвіду як важливого джерела удосконалення мовленнєвих навичок і вмінь. Іншими словами, вона допомагає систематизувати, узагальнювати, повторювати засвоєні знання, а також формувати й удосконалювати мовленнєві навички та вміння. Реалізація навчальної функції підручника/ посібника, що аналізується, сприяє не тільки тренуванню в спілкуванні, але й отриманню мовного професійного досвіду як важливого джерела удосконалення мовленнєвих навичок і вмінь.

Окрім навчальної до основних функцій підручника / посібника ми пропонуємо віднести *розвиваючу та виховну*, оскільки, ми повністю розділяємо точку зору З. М. Нікітенко, що якісний підручник іноземної мови – це підручник, засвоєння змісту якого несе вклад у культурний, когнітивний, мовленнєвий та емоційний розвиток особистості [1, с. 2]. Ці функції проявляються у можливості змісту підручника/ посібника поглиблювати, систематизувати знання, удосконалювати вміння шляхом розвитку індивідуально-психологічних особливостей студентів.

До специфічних функцій сучасного підручника/ посібника можна віднести: 1) *мотиваційну* – функцію, спрямовану на стимулювання суб'єктного та творчого характеру навчально-пізнавальної діяльності; 2) *соціально-інтегративну* – функцію, що сприяє створенню у студента як суб'єкта своєї культури “картини світу” за рахунок залучення до культур інших країн та народів; 3) *морально-ціннісну* – функцію, яка передбачає формування моральних цінностей у студентів, необхідних для взаємодії та взаєморозуміння з представниками інших країн, з одного боку, та відчуття патріотизму, гордості за власну країну, з іншого.

Реалізацію вищеперерахованих провідних та специфічних функцій навчального посібника “Tourism” можливо здійснити шляхом його чітко виписаної структури та відповідної системи завдань та вправ, здатної забезпечити організацію процесу засвоєння для отримання очікуваного рівня сформованості агломовної комунікативної професійної компетенції. Тобто, урахування країнознавчих знань в якості повноправного компоненту змісту навчання іноземних мов за допомогою автентичних текстів культурно-країнознавчої тематики, спрямованих на професійну підготовку майбутніх фахівців сфери туризму, забезпечить засвоєння студентами реалій іншомовної національної та рідної культур, розширення їх загального кругозору, що, у свою чергу, приведе до підвищення інтересу до мови, яка вивчається, стійкої мотивації, сприятиме соціальній інтеграції студентів та формуванню поваги до інших мов і культур.

Зміст сучасного підручника/ посібника повинен визначатися конкретними принципами. Розробляючи навчальний посібник “Tourism”, авторами були враховані наступні принципи, а саме: гуманізації, науковості, цілісності картини світу, культурної відповідності, культурної відповідності, безперервного загального розвитку кожного студента, наочності [9; 10]. Відповідно до принципу гуманізації, основою змісту освіти є людина, студент, розвиток його здібностей, вмінь, ціннісних відношень гармонії та культури світу. Принцип науковості передбачає глибоку методологічну основу змісту підручника/ посібника; принцип цілісності картини світу – відбір змісту підручника/ посібника, здатного допомогти студенту відтворити цілісність картини світу, забезпечити усвідомлення різноманітних зв'язків між його об'єктами та явищами. Згідно з принципом культурної відповідності відбувається відбір змісту, який відповідатиме досягненням і вимогам наукової та професійної, загальнолюдської культури народів. Принцип безперервного загального розвитку кожного студента має на меті спрямованість змісту освіти на емоційний, духовно-моральний та інтелектуальний розвиток та саморозвиток. Принцип наочності підручника/ посібника передбачає достатню кількість матеріалу, фактів, прикладів, статистики для того, щоб студент спираючись на ці дані міг зробити свої власні висновки та свідомий вибір. Також сучасний підручник/ посібник має містити широку бібліографію, посилання на існуючу літературу, структурований текст, зручний для читання, обігравання шрифтів тощо.

Згідно з точкою зору сьогодення виділяють сім основних вимог до сучасного підручника/ посібника з іноземної мови: 1) системність і комплексність, 2) необхідність урахування особливостей етапів навчання, 3) наступність матеріалів підручника/ посібника, 4) урахування особливостей рідної мови, 5) науково обґрунтований підхід до відбору навчального матеріалу, 6) мовленнєва спрямованість навчального матеріалу, 7) циклічно-концентрична модель побудови підручника/ посібника. Іншими словами, підручник/ посібник – це джерело накопичених сучасною наукою знань, засіб передачі цих знань, а також – комплекс пізнавальних матеріалів (різноманітні завдання для самоконтролю, проблемні запитання, творчі завдання тощо), які стимулюють студентів до подальшого здобуття знань, що у свою чергу стануть для них тим інструментом, який вони зможуть використовувати не лише у вузькопредметній сфері [9, с. 10].

Навчальний посібник “Tourism”, адресований студентам-географам, відповідає всім вищезазначеним вимогам. Він побудований з урахуванням сучасних концепцій методики викладання іноземних мов: комунікативної та особистісно-орієнтованої іншомовної освіти, індивідуалізації та професіоналізації навчання іноземної мови у немовних вищих навчальних закладах. Його структура чітка й логічна. Кожен розділ включає низку методично обґрунтованих етапів. Покажемо, які цілі переслідує кожен з цих етапів.

Lead-in або етап уведення в ситуацію передбачає формування вмінь смислової антиципації, ознайомлення з новими лексичними одиницями, що забезпечує підготовку сприймання тексту за рахунок активізації фонових знань та досвіду студентів.

Listening або етап аудіювання передбачає подачу загальної професійної інформації. Перевірка розуміння та засвоєння змісту здійснюється за допомогою завдань, спрямованих на пошук мовної та змістової інформації, наприклад заповнення пропусків у тексті та розв'язання тестових завдань.

Intensive Reading / Extensive Reading або етапи роботи з професійно орієнтованими текстами забезпечують засвоєння студентами інформації професійного, країнознавчого, лінгвокраїнознавчого і культурно-естетичного характеру шляхом перевірки, з одного боку, розуміння змісту прочитаного, та з іншого, активізації мовного та мовленнєвого матеріалу на текстовій базі. Крім того, на цьому етапі здійснюється удосконалення всіх форм усного мовлення.

Cultural component або культурно країнознавчий етап спрямований на ознайомлення студентів з фактичним матеріалом країнознавчого характеру про Україну.

Grammar and Translation або лінгвістичний етап передбачає більш детальну роботу над конкретним граматичним явищем, активізація дій студентів з яким відбувається на основі відповідного лексичного матеріалу. Ступінь засвоєння лексико-граматичного матеріалу перевіряється за допомогою різноманітних мовних і мовленнєвих вправ, серед яких важливе значення надається вправам у перекладі на англійську мову.

Writing або етап створення продукту у письмовій формі націлений на виконання завдання для розвитку вмінь писемного мовлення та писемного спілкування. Студенти мають уміти написати листа, підготувати доповідь, виступ на міжнародній конференції тощо.

Speaking або прагматичний етап передбачає удосконалення всіх форм усного мовлення: монологічного, діалогічного, полілогічного. Мовленнєву діяльність стимулюють проблемні ситуації, евристичні бесіди, рольові ігри тощо.

Final Task або підсумковий етап має на меті, з одного боку, перевірити ступінь засвоєння лексико-граматичного матеріалу тематичного розділу в ході виконання відповідних умовно-мовленнєвих і мовленнєвих вправ в активації і узагальненні цього матеріалу, а з іншого – формування нових поглядів, практичних умінь, пов'язаних із типовими професійними ситуаціями.

Professional Vocabulary або словниковий етап передбачає уміння студентів виокремлювати та узагальнювати професійно орієнтоване лексичне ядро певного розділу за допомогою завдань на узгодження логічних зв'язків між лексичними одиницями та їх тлумаченням та/або українським/ англійським еквівалентом.

Структура та послідовність завдань визначена з урахуванням психологічних механізмів розвитку комунікативних умінь та етапів роботи з аудіотекстом та текстом для читання. Слід також відмітити, що формування навичок та розвиток умінь у тому чи іншому виді мовленнєвої діяльності проходить інтегративно, тобто завдання забезпечують активізацію умінь студентів з відповідним мовним та мовленнєвим матеріалом у різних видах спілкування [8].

Отже, ми показали, як можна сформувавши англомовну комунікативну професійну компетенцію на основі сучасного підручника "Туризм: основні риси глобального туризму та популярні серед туристів місця в Україні" з англійської мови для підготовки фахівців сфери туризму. Матеріали статті можуть бути використані як методичні рекомендації для створення професійно орієнтованих підручників з англійської мови для інших спеціальностей, а також професійно орієнтованих підручників з інших іноземних мов.

Література:

1. Английский язык : Приложение к информационно-публицистическому бюллетеню "Просвещение". – Июнь 2008. – 8 с.
2. Бажин Р. Вспомните Штирлица : как учить язык, чтобы его знать // Психология для всех. – 2007. – № 3. – С. 48-49.
3. Кричевская К. С. Прагматические материалы, знакомящие учеников с культурой и средой обитания жителей страны изучаемого языка // ИЯШ. – 1996. – № 1. – С. 12-20.
4. Мирошниченко Е. В. Обучение профессиональной лексике студентов-экономистов при устноречевом общении в непрофессиональных сферах коммуникации (начальный этап, английский язык) : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02/ Киевский гос. лингвистический ун-т. – К., 1996. – 318 с.
5. Програма з англійської мови для професійного спілкування. Колектив авторів: Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок та ін. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.
6. Саенко Н. В. Проблемы языковой подготовки студентов ВТУЗов в контексте новой парадигмы образования // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Випуск 48. – Серія : Педагогічні науки. – Чернігів, 2007. – С. 251-255.
7. Топалова В. Н. Формирование социокультурной компетенции студентов технического вуза (на материале английского языка). – К., 1998. – 168 с.
8. Hinkel E. Current perspectives on teaching the four skills // TESOL Quarterly. – 2006. – Vol.40. – No1. – P. 109-131.
9. Основные требования к современному учебнику [Электронный ресурс] : Режим доступа – <http://ruschool.cz/index.php?dn=article&to=art&id=383>
10. Структура и содержание УМК нового поколения [Электронный ресурс] : Лекція / Режим доступа – http://www.orenipk.ru/kp/didakt/docs/2b/lek2_3.html